

ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ ВИСОКОКВАЛІФІКОВАНИХ КАДРІВ ВНЗ УКРАЇНИ В УМОВАХ ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ ЕКОНОМІКИ ТА НАПРЯМИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Кіровоградський національний технічний університет

В сучасних умовах ринкової економіки, рівень розвитку будь-якої країни, поряд з геополітичним розташуванням, природно-кліматичними умовами, наявністю природних та біоресурсів, залежить від інтелектуальної складової її населення. Дана складова, в свою чергу, охоплює широкий спектр важливо необхідних напрямків для перспектив розвитку держави – її економіко-соціального рівня, політичної стабільності та захищеності населення, інноваційної спрямованості подальшого розвитку, схильності до економічного зростання та підвищення добробуту, що є важливим елементом захищеності її громадян, які є головною цінністю будь-якої країни. Таким чином, в умовах глобалізаційних перетворень та превалювання ринкових умов господарювання рівень розвитку людського капіталу є вкрай важливим, адже для основних споживачів, що зацікавлені у використанні людських ресурсів – роботодавців, досить вагомою стає компонента знань, вмінь, таланту працівника, схильності до постійного навчання, креативності мислення, винахідливості тощо. Особливо гостро дана проблема виникає нині, коли більшість розвинених країн світу переходять на новий етап свого розвитку – формування економіки знань.

За визначенням О.А. Грішної, людський капітал – це економічна категорія, яка характеризує сукупність сформованих і розвинених унаслідок інвестицій продуктивних здібностей, особистих рис і мотивацій індивідів, що перебувають в їхній власності, використовуються в економічній діяльності, сприяють зростанню продуктивності праці і завдяки цьому впливають на зростання доходів (заробітків) свого власника та національного доходу [1, с. 16-17].

При цьому науковець зазначає, що людський капітал – це категорія, яка на сучасному етапі найповніше відображає наукові погляди на роль і місце людини в економічній системі суспільства і має посісти належне місце у вітчизняній економічній культурі.

Загалом, поняття людського капіталу є досить багатограним і, з огляду на його значимість в умовах розвитку ринкової економіки, даній економічній категорії приділено досить багато уваги. Так, О. В. Романова провела дослідження та кількісно згрупувала ряд ознак, які є найбільш поширеними при трактуванні цієї дефініції науковцями (рис. 1).

Рис. 1. Ознаки, які включені науковцями до поняття «людський капітал», %

Джерело: складено автором на основі джерела [3]

З рис. 1 бачимо, що основною ознакою людського капіталу є саме притаманність людині цінних якостей, серед яких, вважаємо, превалюючою є саме освіта, адже згідно з сучасною парадигмою людського існування, в основі якої лежать нові знання та глобальне

мислення, метою розбудови людського суспільства має стати освіта, сформована на задачах безперервного розвитку людини, формування нею можливості критичного мислення та об'єктивності в прийнятті рішень, а також соціальної активності в діях. Як наслідок, глобальна економіка диктує необхідність урядам країн посилити увагу до підвищення якості підготовки кадрів, що можливо зробити, насамперед, через ефективну систему освіти, яка є продуцентом людського потенціалу та капіталу, зокрема.

Як показує зарубіжний досвід, з огляду на те, що висококонтурна третинна освіта є потужним індикатором розвитку та високого рівня людського капіталу, українська економіка потребує модернізації механізмів національної системи вищої освіти шляхом комплексної перебудови всієї системи, посиливши інвестиції у дану сферу та взаємодію між учасниками освітнього процесу та суб'єктами, які мають потребу у висококваліфікованих кадрах, а саме – роботодавцями, зокрема перейти від стадії «де-юре» взаємодії на «де-факто», адже теоретична база підготовки не може у повній мірі забезпечити підготовку практичну, що, як наслідок, щорічно призводить до випуску студентів, не адаптованих до реалій ринку праці, або, іншими словами, відсутність практичних навичок та підготовки не дає змогу випускникам у повній мірі конкурувати на ринку праці. Тому реформування підготовки кадрів закладами сфери вищої освіти повинно ґрунтуватися, в першу чергу, на посиленні співпраці з потенційними роботодавцями та підготовці студентів до необхідності постійного саморозвитку та самоосвіти, адже в умовах турбулентного середовища конкурентоздатний фахівець із схильністю до швидкого перенавчання, постійного вдосконалення рівня якості своїх знань та навичок є затребуваним у будь-якій сфері.

Перш ніж перейти до особливостей реформування національної системи вищої освіти на сучасному етапі, вважаємо за доцільне провести порівняльну характеристику значень між рівнем людського капіталу України, ряду високорозвинених країн та країн колишнього постсоціалістичного простору.

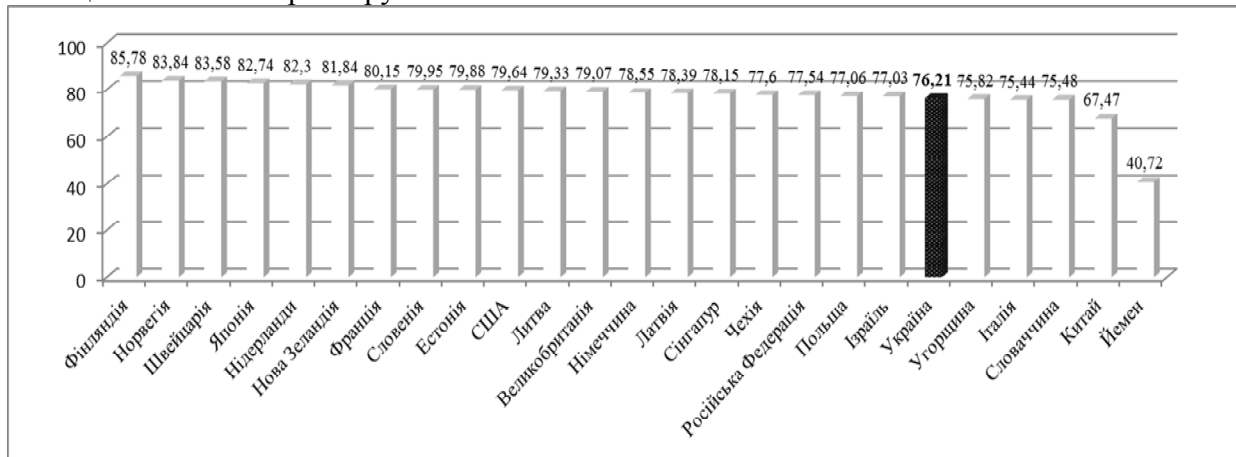

Рис. 2. Розподіл країн за рівнем людського капіталу у розрізі країн світу відповідно до бальної шкали оцінювання за 2015 рік, бали

Джерело: складено автором на основі джерела [6]

З рис. 2 спостерігаємо, що найвищий рівень людського капіталу притаманний Фінляндії, найнижчий – південно-західній країні Азії Ємену, значення якого становить лише 40,72, Україна має 76,21 бали, що на 9,57 менше, ніж значення країни-лідера Фінляндії, тому з огляду на те, що значення рівня людського капіталу країни дає змогу оцінити здатність населення країни до навчання, інновацій, схильність до працездатності та життєздатності, що є досить важливими ціннісними ознаками трудового потенціалу країни, можна говорити про досить вагомий потенціал, характерний для України.

Поряд з тим, національній економіці притаманний дисонанс – порівняно достатній рівень людського капіталу та низький рівень національної системи вищої освіти, що

підтверджується міжнародною комплексною рейтинговою оцінкою національних систем вищої освіти «The Universitas 21».

Рейтинг «The Universitas 21», або U21, є єдиним у світі для оцінки національних систем вищої освіти, і відповідає даній необхідності переходу від обговорення рейтингу кращих університетів світу, до безпосередньо кращих національних систем у кожній країні [7].

U21 розроблений в якості орієнтира для урядів, освітніх установ та різного кола осіб, і спрямований на те, щоб підкреслити важливість створення сильного середовища для вищих навчальних закладів, внести свій внесок в економічний і культурний розвиток, забезпечити високу якість обслуговування для студентів, і допомогти установам, що конкурують за кордоном аплікантів. U21 вказує на кращі освітні системи кожної країни і включає чотири області, зокрема: «ресурси», «середовище», «зв'язки» і «випуск».

Компонент «ресурси» охоплює державні витрати, загальні витрати, витрати у ВНЗ на дослідження і розробки. Модуль «середовище» включає в себе кількісний індекс політичного та нормативно-правового середовища, гендерний баланс студентів і викладачів. Компонент «зв'язки» включає взаємодію з бізнесом і промисловістю, чисельність іноземних студентів, наукових статей, написаних з міжнародними партнерами, а також інтернет-комунікації. «Випуск» охоплює дослідження та їх вплив, наявність університетів світового класу, кваліфікацію робочої сили.

За даними табл. 1 порівнюємо рейтингові позиції представлених країн за 2014-2015 роки. Відмітимо, що до рейтингу ввійшло всього 50 країн.

Табл. 1. Позиції національних систем вищої освіти країн світу за рейтингом «The Universitas 21» у 2014-2015 роках

Країна	Загальна позиція рейтингу		у тому числі за компонентами:							
			Ресурси		Середовище		Зв'язки		Випуск	
	2014	2015	2014	2015	2014	2015	2014	2015	2014	2015
США	1	1	4	7	3	1	15	12	1	1
Швеція	2	5	3	4	10	20	2	3	4	5
Канада	3	6	2	2	33	33	10	11	3	3
Данія	4	3	1	1	36	31	4	4	7	4
Фінляндія	5	4	5	6	6	3	11	7	5	8
Швейцарія	6	2	7	5	35	17	1	1	8	5
Нідерланди	7	7	10	10	1	4	9	8	9	9
Великобританія	8	8	21	26	16	8	3	5	2	2
Австралія	9	10	16	18	8	6	8	13	6	7
Сінгапур	10	9	9	3	11	9	5	6	19	16
Австрія	12	13	11	11	23	23	6	2	21	20
Бельгія	13	11	14	13	5	7	12	9	13	12
Німеччина	14	14	17	15	34	29	14	14	10	11
Нова Зеландія	16	16	23	27	2	5	13	10	15	18
Франція	18	17	15	16	14	18	20	18	17	15
Японія	20	20	25	24	21	19	31	22	11	13
Чехія	26	23	33	22	12	22	19	19	30	30
Італія	27	29	35	36	42	42	27	28	26	24
Польща	31	32	30	33	7	11	47	44	32	32
Чилі	33	31	31	30	25	13	37	35	37	37
Китай	35	34	46	47	28	24	46	47	25	25
РФ	35	33	36	40	29	25	48	40	28	28
Бразилія	38	40	34	34	40	37	43	46	33	34
Румунія	39	42	38	45	13	10	42	39	45	46
Болгарія	40	43	49	48	9	38	38	36	36	40
Аргентина	41	38	37	35	38	39	41	42	40	36
Україна	42	41	28	28	43	46	44	41	38	45
Іран	49	47	42	38	44	45	50	50	43	43
Індія	50	50	40	39	47	47	49	49	48	47

Джерело: складено автором на основі джерела [7]

Аналізуючи табл. 1, спостерігаємо, що рейтинг у 2014-2015 роках (як, до речі, і в 2013 році) очолюють США, Швеція, Канада, Данія, Фінляндія, Швейцарія, Нідерланди, Великобританія, Австралія та Сінгапур. В тому числі, лідером залишились США, Швеція поступилась другій позиції Швейцарії, Канада змістилась з третього місця на шосте, Сінгапур зміцнився на дев'ятій. Україна у 2014 році займала лише 42 позицію, тоді як у 2015 році позиція України у загальному рейтингу національних освітніх систем закріпилась на 41 місці, у тому числі за компонентою «ресурси» - 28, «середовище» - 43 у 2014 році та 46 у 2015 році, «зв'язки» - 44 у 2014 році та 41 у 2015 році відповідно та «випуск» - 38 та 45 позиції, відповідно. На останній позиції рейтингу 2014-2015 років є Індія.

Як бачимо, для більшості країн притаманний відносний баланс позицій рівня людського капіталу та національної системи освіти, наприклад США – 1 позиція рейтингу нацсистем та 17 позиція за рейтингом людського капіталу, Швейцарія має 2 позицію за системою та 3 за людським капіталом, Данія – 3 та 7 позиція, відповідно, для Фінляндії характерні 1 та 4 місця, Японія має 20 та 5 позиції, Індія – остання позиція рейтингу нацсистем (50) та останні позиції рейтингу людського капіталу 100 із 124 (57,62), натомість Україна, маючи 31 позицію серед 124 країн за рівнем людського капіталу, займає лише 41 позицію з 50 країн світу рейтингу національних систем вищої освіти.

Спробою усунути дану проблему є створення Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти, яке:

- формує вимоги до системи забезпечення якості вищої освіти, розробляє положення про акредитацію освітніх програм і подає його Міністерства освіти та науки України (МОН) для затвердження;

- аналізує якість освітньої діяльності вищих навчальних закладів;

- проводить ліцензійну експертизу, готує експертний висновок щодо можливості видачі ліцензії на провадження освітньої діяльності у сфері вищої освіти;

- формує галузеві експертні ради у складі від дев'яти до 15 членів на строк не більше ніж три роки з числа осіб, які мають науковий ступінь у відповідній галузі знань або досвід фахової роботи в галузі не менше п'яти років, крім представників органів студентського самоврядування;

- формує і подає МОН перелік спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти на відповідних рівнях вищої освіти, згідно із Законом України "Про вищу освіту" для внесення в установленому порядку Кабінетові Міністрів України;

- погоджує розроблені МОН стандарти освітньої діяльності та стандарти вищої освіти за кожною спеціальністю;

- формує єдину базу даних з питань запроваджених вищими навчальними закладами спеціалізацій, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти на кожному рівні вищої освіти;

- приймає рішення про акредитацію чи відмову в акредитації відповідної освітньої програми;

- формує критерії оцінки якості освітньої діяльності, зокрема наукових здобутків, вищих навчальних закладів, за якими можуть складатися рейтинги вищих навчальних закладів та ін. [5].

Крім цього, у попередні роки, з метою посилити якісну сторону підготовки фахівців закладами III-IV рівня акредитації було введено обов'язкове проходження абітурієнтами зовнішнього незалежного оцінювання з метою відсіяти можливість вступу випускників загальноосвітніх шкіл, базовий рівень знань яких не відповідає навіть мінімальним вимогам ВНЗ. Таким чином, у 2015 році до ВНЗ країни мали змогу вступити не всі випускники загальноосвітніх шкіл, оскільки одним із обов'язкових предметів є українська мова та література, тест з якої склало лише 91,6 % випускників [4], це свідчить про те, що ряд загальноосвітніх закладів країни здійснює неякісну підготовку, якщо навіть базовий предмет випускник не зміг здати.

Зокрема, з рис. 3 спостерігаємо наступне: найбільша кількість випускників, які не склали ЗНО, знаходиться у Закарпатській області, відсутні такі у Київській, Луганській та Черкаській областях. При цьому, необхідно відмітити, що при розрахунку враховувалися лише ті школи, в яких чисельність перевищувала 10 чоловік, тобто реальна чисельність випускників, які не склали ЗНО, є ще більшою. Така чисельність випускників свідчить про неефективне здійснення освітнього процесу в межах шкіл та необхідність переатестації педагогічного складу.

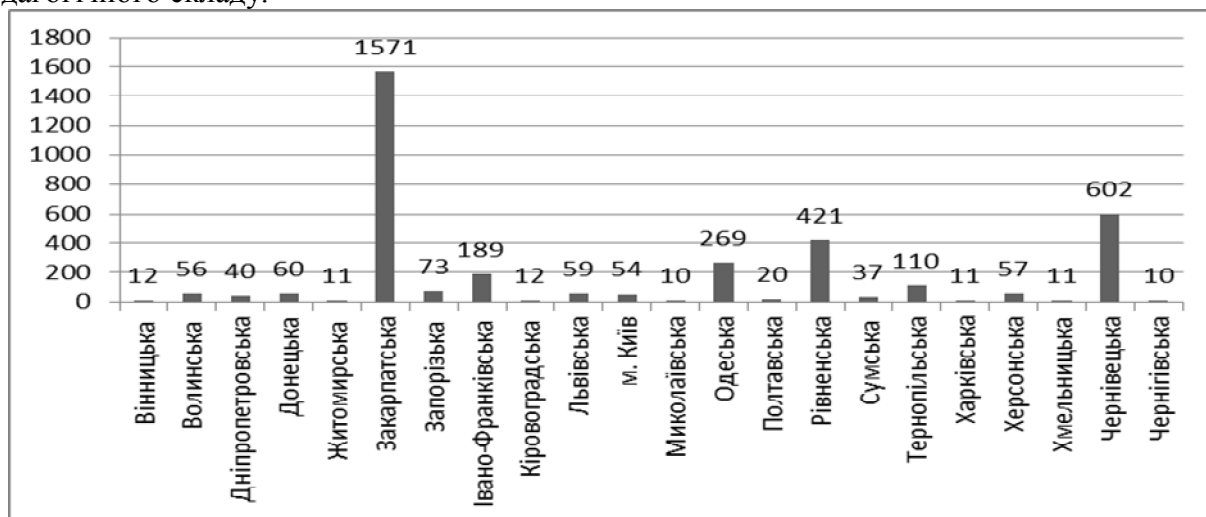

Рис. 3. Кількість випускників загальноосвітніх навчальних закладів, які не подолали поріг зовнішнього незалежного оцінювання з української мови і літератури у розрізі областей у 2015 році, осіб

Джерело: складено автором на основі джерела [4]

Поряд тим, з рис. 4 спостерігаємо, що лише 1839 чоловік з 275 тисяч випускників шкіл здали ЗНО на максимальний бал – 200. Серед лідерів: м. Київ (304 чол.), Львівська (232 чол.) та Харківська (171 чол.) області. Найнижча чисельність – Луганська (12 чол.), Чернівецька (16 чол.) та Кіровоградська області (18 чол.).

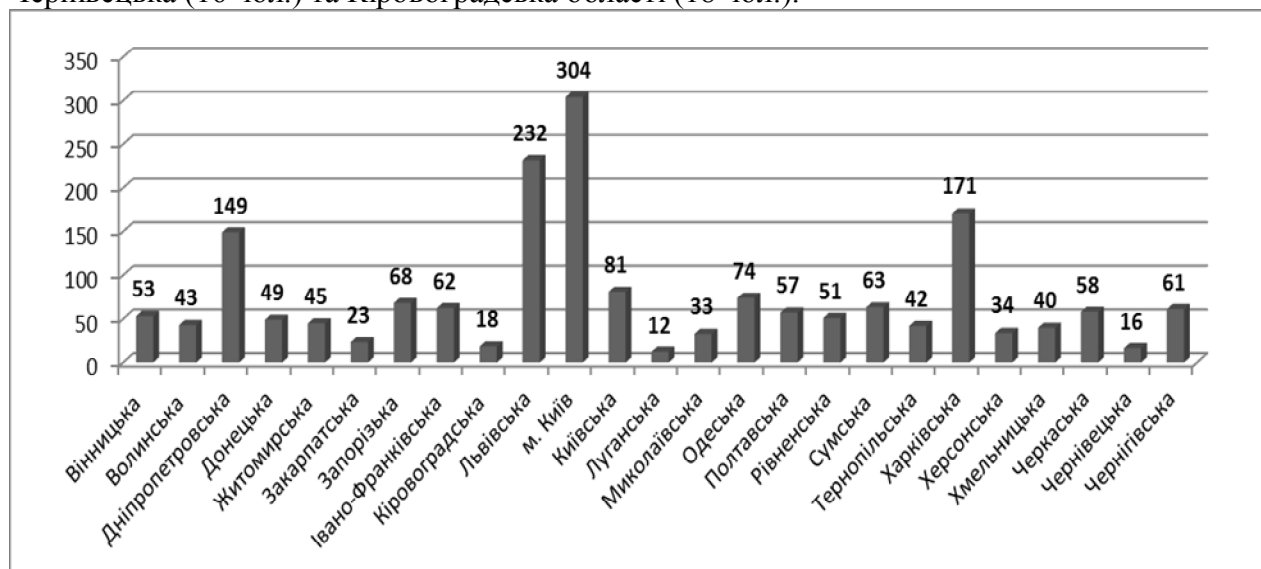

Рис. 4. Регіональні показники про учасників ЗНО, які отримали 200 балів за рейтинговою шкалою у 2015 році, осіб

Джерело: складено автором на основі джерела [4]

Значення максимальних результатів у розрізі регіонів, як свідчить статистика, може слугувати основою при здійсненні групування абітурієнтів за ВНЗ тієї чи іншої області та, в результаті, потенціалу кожного ВНЗ регіону при здійсненні підготовки майбутніх випускників. Адже, саме три області, випускники яких отримали найкращий результат,

мають порівняно найвищі якісні позиції у підготовці висококваліфікованих кадрів для ринку праці та саме в цих регіонах знаходяться найбільш популярні ВНЗ країни серед абітурієнтів.

Тому важливо адекватно оцінити основні проблеми конкурентоспроможності вищої освіти України з метою прискорення процесу їх подолання та, в результаті, посилити якість підготовки висококваліфікованих професійних кадрів. При оцінці сучасного стану системи вищої освіти та професійної підготовки кадрів в країні доцільним є застосування комплексного підходу та урахування різних аспектів, зокрема:

- кількісних аспектів розвитку сфери вищої освіти;
- динаміки змін у структурі спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців;
- обсягів та джерел фінансування сфери вищої освіти;
- матеріального забезпечення діяльності ВНЗ та розвитку інфраструктури;
- якості професорсько-викладацького складу;
- особливостей сфери професійного розвитку та підвищення кваліфікації персоналу [2, с. 107].

Таким чином, позиція України з-поміж зарубіжних систем вищої освіти підтверджує той факт, що нині якість освіти в країні не відповідає вимогам ринку праці, що унеможливує розвиток людського потенціалу та людського капіталу, зокрема, у тій мірі, яка б прискорила економічний розвиток країни. Причинами низької якості можна вважати, в першу чергу, недостатній рівень фінансування та застарілу матеріально-технічну базу. Також, порівнюючи методичку практики студентів України та зарубіжних країн, відмітимо, що національна система у зв'язку з низьким рівнем взаємодії із роботодавцями має розмежування, в результаті – відсутність практичних навичок. Усе це провокує відтік професійного потенціалу України за кордон, де конкурентоспроможність вищої освіти є порівняно вищою. Крім того, як показує статистика, підготовка майбутніх абітурієнтів є недостатньо високою, що знижує ймовірність відповідної їх підготовки в межах ВНЗ. Тому необхідно запроваджувати державну політику сприяння посиленню конкурентоспроможності вищої освіти шляхом підвищення рівня якості надання освітніх послуг. Проте, напрямки, визначені новоствореним Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти є лише першим кроком на шляху до підвищення якості вітчизняної вищої освіти. Адже, враховуючи, що найбільшою проблемою є саме недостатність фінансування, то, окрім «стандартних» напрямків діяльності держави, необхідно запроваджувати програми чи фонди з розбудови навчальних закладів, як продуцентів конкурентоспроможної вищої освіти країни та економіки загалом. А також, слід підійти більш ґрунтовно до підготовки старшокласників до вступу у ВНЗ. Таким чином, напрямком подальшого дослідження може слугувати саме механізм впровадження спонсорських програм, фондів у розбудову ВНЗ, покращення їх матеріально-технічної бази, а також здійснення кластерного аналізу у сфері освіти за регіонами України.

Література

1. Грішнова О. А. Людський капітал: формування в системі освіти і професійної підготовки / О. А. Грішнова. – К.: Т-во «Знання», КОО, 2001. – 254 с.
2. Левченко О.М. Професійний потенціал: регуляторні механізми інноваційного розвитку [Монографія] / О.М. Левченко. – Кіровоград: КОД, 2009. – 375 с.
3. Романова О.В. Людський капітал як соціально-економічна та облікова категорії: аналіз наукових джерел / О.В. Романова // ЖДТУ. Серія: Економічні науки. – 2013. - №2(64). – С. 153-159.
4. Український центр оцінювання якості освіти. Аналітика. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://testportal.gov.ua/Analytyka/>.
5. Постанова Кабінету Міністрів України «Про утворення Національного агентства із забезпеченням якості вищої освіти» від 15.04.15 року № 244. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/46904/.

6. The Human Capital Report 2015 - World Economic Forum [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www3.weforum.org/docs/WEF_Human_Capital_Report_2015.pdf.

7. U21 Ranking of National Higher Education Systems. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.universitas21.com/article/projects/details/152/u21-ranking-of-national-higher-education-systems>.

Царенко Ілона Олександрівна

**ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ ВИСОКОКВАЛІФІКОВАНИХ КАДРІВ ВНЗ УКРАЇНИ В
УМОВАХ ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ ЕКОНОМІКИ ТА НАПРЯМИ ЇХ
ВИРІШЕННЯ**

Наведені аналіз ознак, притаманних економічній категорії «людський капітал», та безпосередньо дефініція поняття. Обґрунтовано взаємовплив рівня освіти в країні та людського капіталу. Проведено порівняльну характеристику індексу людського капіталу у розрізі країн та позицій національних систем вищої освіти. Відзначено взаємозв'язок між якістю підготовки випускників загальноосвітніх навчальних закладів та їх потенціалу як студентів ВНЗ. Запропоновано ряд заходів щодо підвищення якості надання освітніх послуг та підготовки висококваліфікованих кадрів для ринку праці.

Царенко Илона Александровна

**ПРОБЛЕМЫ ПОДГОТОВКИ ВЫСОКОКВАЛИФИЦИРОВАННЫХ КАДРОВ
ВУЗАМИ УКРАИНЫ В УСЛОВИЯХ ФОРМИРОВАНИЯ ИННОВАЦИОННОЙ МОДЕЛИ
ЭКОНОМИКИ И НАПРАВЛЕНИЯ ИХ РЕШЕНИЯ**

Приведены анализ признаков, присущих экономической категории «человеческий капитал», и непосредственно дефиниция понятия. Обосновано взаимовлияние уровня образования в стране и человеческого капитала. Проведена сравнительная характеристика индекса человеческого капитала в разрезе стран и позиций национальных систем высшего образования. Отмечена взаимосвязь между качеством подготовки выпускников общеобразовательных учебных заведений и их потенциала как студентов вузов. Предложен ряд мер по повышению качества предоставления образовательных услуг и подготовки высококвалифицированных кадров для рынка труда.

Ilona O. Tsarenko

**THE PROBLEMS OF TRAINING THE HIGH QUALIFIED PERSONNEL BY THE
UNIVERSITIES OF UKRAINE IN TERMS OF FORMATION AN INNOVATIVE ECONOMIC
MODEL AND DIRECTIONS OF THEIR SOLUTION**

The analysis of features, which inherent of the economic category of "human capital" and the definition of the concept directly are cited. The interplay of the level of education in the country and human capital is found. The comparative characteristic of index of human capital to the countries and the positions of national systems of higher education is done. The interrelation between the quality of training of graduates of secondary schools and their potential as students of universities is noted. A number of measures for improving the quality of giving of educational services and training of high qualified personnel for the labor market is proposed.

ilona.tsarenko@yandex.ua